

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

МУРАТОВА Ірина Анатоліївна

УДК 111.62:6]:316.42

ФЕНОМЕН ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» МОН України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
НОВІКОВ Борис Володимирович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»,
в. о. завідувача кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
БОЙЧЕНКО Михайло Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри
теоретичної і практичної філософії;

доктор філософських наук, професор
ЛЮБИВИЙ Ярослав Валерійович,
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
НАН України, провідний науковий співробітник
відділу історії зарубіжної філософії;

доктор філософських наук, професор
РОЗОВА Тамара Вікторівна,
Одеський національний політехнічний університет
МОН України, завідувачка кафедри культурології,
мистецтвознавства та філософії культури.

Захист відбудеться «16» жовтня 2020 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.161.02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук в Інституті філософії імені Г.С. Сковороди НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, к. 318.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розіслано «12» вересня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філософських наук

Л. А. Ситніченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Потреба соціально-філософського дослідження технології за сучасних умов визначається її економічним, соціальним, політичним, культурним, науковим і освітнім значенням та виходить далеко за виробничо-промислові межі як у національному, регіональному, так і в глобальному масштабах. Така поліфункціональність, всепроникність, багатогранність технології не по силі навіть цілісному, міждисциплінарному осмисленню лише в технічних, природничих, соціальних і гуманітарних науках, тому потребує філософського узагальнення і теоретико-методологічних засад для свого дослідження і розуміння. Означена вимогливість до пізнавального арсеналу зумовлена не лише тим, що разом із технологією в предметне дослідницьке поле входять буття людини і суспільства, цивілізаційні зрушення та культурно-історичні трансформації, але і тією амбівалентністю технологічного прогресу, яка вимагає свідомого, науково обґрунтованого, теоретично і практично вивіреного і зваженого ставлення.

Актуальність філософського осмислення феномену технології в контексті культуротворення зумовлена також потребою ґрунтовної теоретичної рефлексії соціальних трансформацій, що відбуваються внаслідок так званої четвертої індустріальної революції, яка набирає обертів і є предметом розгляду різних суспільно-історичних концепцій. Інтерес до даної теми актуальний сьогодні як ніколи, тому що сучасний технологічний прогрес загострює весь обсяг проблем гуманізму, культури, утвердження самоцінності кожної людини, буття людства загалом. Закладені в сучасній технології апокаліптичні можливості вимагають іншого погляду людини на саму себе і на місце природної цілісності у людському бутті, відповідального ставлення до майбутнього.

Технології «четвертої індустріальної революції» постають визнаними рушіями цивілізаційних зсувів глобального масштабу. Вони зумовлюють нагальні науково-технічні та соціокультурні проблеми, рішення яких також залежить від технологічного розвитку. Це висуває поняття «технології» в ранг таких, що концентровано виражають суть сучасної епохи. Всебічне та цілісне осмислення технології може стати передумовою для розважливого контролю та управління технічним розвитком.

Безпрецедентний сучасний прорив робить технологічні сили людства безмежними, породжує багатогранний і глибоко взаємозалежний світ. Масштаб і кардинальність, експоненціальні темпи розвитку новітніх технологій ведуть до невизначеності, тобто неможливості однозначно спрогнозувати тенденції зумовлених ними суспільних перетворень. Світова історія ще не знала подібної доби як великих можливостей, так і потенційних загроз. Глобальна кореляція цих процесів передбачає спільну відповідальність учасників світового співтовариства: урядів, бізнесу, міжнародних організацій, наукової спільноти і громадськості. Але фундаментальність технологічних новацій, можливість спільного використання, радикальність їхніх

наслідків і впливів на людство контрастує з існуючим рівнем їх усвідомлення, який є заниженим у порівнянні з необхідним для управління ними. Належна відповідь на технологічні виклики сьогодення передбачає філософську рефлексію феномену технології. Цим обумовлена актуальність його дослідження з погляду розвитку форм соціальності, людської спільності та інтеграції.

Ступінь наукової розробки проблеми. Теоретичні основи дисертаційного дослідження складають праці представників класичної філософії – Платона, Аристотеля, Августина, Фр. Бекона, Р. Декарта, Б. Спінози, І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, К. Маркса.

Філософські дослідження технології як соціокультурного феномену і концепту досі є малочисельними. Генеалогія та семантика поняття «techne» і рання історія поняття «техніка» розглядаються в роботах М. Вінника, М. Гайдегера, К. Гілберта, В. Іванова, Р. Колінгвуда, Г. Куна, О. Лосєва, М. Нікітіної, М. Онопрієнка, М. Робертса, Д. Ручника та ін.

У сучасній науковій царині технологічна проблематика активно розробляється й увага до неї лише зростає, але зосереджується переважно на окремих видах чи аспектах технології. Соціально-філософському аналізу технології у співвідношенні з людиною, природою, культурою безпосередньо присвячені роботи О. Анісімова, О. Бондаренка, Ю. Жданова, В. Каширіна, В. Князева, М. Тарасенка. Серед дослідників, які розробляють і прагнуть започаткувати філософію технології, В. Розін, Х. Сколімовські, К. Мітчем.

Потужним є критичний напрям досліджень технології через призму раціоналізації суспільства (М. Вебер, Ю. Габермас, Ж. Еллюль, Г. Маркузе). З позицій соціальної етики, етики відповідальності техніку і технологію розглянуто в працях К.- О. Апеля, Д. Бьолера, А. Єрмоленка, Г. Йонаса, К. Маєр-Абіха, Л. Петрової та ін.

Теоретико-інноваційні аспекти технології корелюються з наробками таких авторів, як Д. Бессант, П. Друкер, К. Павітт, М. Портер, Д. Тідд, Л. Гнилянська, Л. Антонюк, О. Лапко, Р. Патора, А. Поручник, В. Савчук, Н. Чухрай та ін. Історію і соціологію дигітальних технологій досліджує Н. Карр. Технологічні аспекти науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні у контексті євроінтеграційних процесів вивчають І. Єгоров, І. Жукович, Ю. Рижкова, М. Пугачова, І. Калачова та ін.

Концепт «технології загального призначення та економічного зростання» розробляють Т. Бреснахан, М. Трахтенберг, Е. Хелпман, Ф. Агіон. У контексті революцій контролю технологічні та економічні передумови інформаційного суспільства розкриває Дж. Бенігер. Багато науковців присвятили свої розвідки тим впливам, які чинять на людину і суспільство інновації та технології (М. Кайку, А. Каплан, В. Пазенок та ін.). Важливі для експлікації концепту технології ідеї сформульовані М. Гайдегером, Ф. Юнгером, К. Ясперсом.

Нові рушії історії, які уможливились через зростання технологічної потужності, досліджують соціологи, футурологи, теоретики постіндустріального інформаційного

суспільства (Д. Белл, М. Маклюен, Й. Масуда, Дж. Нейсбіт, Н. Нейсбіт, Е. Тоффлер, Ф. Уебстер, Д. Філіпс та ін.); мережевого суспільства (М. Кастельс); суспільства знань (П. Друкер); сталого розвитку (А. Урсул); програмованого суспільства (А. Турен).

У вітчизняному дослідницькому просторі філософи аналізують переважно особливості та впливи окремих видів технологій (інформаційно-комунікаційних, дигітальних, медичних, соціальних, біологічних та ін.). В. Лук'янець, А. Беліченко, Ф. Канак, О. Кравченко, Л. Озадовська, В. Крисаченко та ін. розкривають різні виміри кібернетики та екології, природничих наук. Вплив когнітивних практик інформатики на становлення інформаційного суспільства вивчає О. Рубанець. Проблеми інтернету як наукової галузі досліджує І. Девтеров. Історію виникнення і розповсюдження у життєдіяльності людини і суспільства біо-, інфо-, нано-, когніто-, мед- технологій, названих мегатехнологіями, їхній соціокультурний зміст розглядають українські науковці Т. Бессалова, Н. Блажевич, Л. Єременко, О. Живага, Л. Рижко, С. Ягодзінський та ін. Синергічні ефекти взаємодії технологій вивчає І. Добронравова.

Технологічну проблематику в контексті глобалізації, змін сучасної соціальності осмислюють як вітчизняні (Т. Гардащук, М. Кисельов, Г. Коваadlo, М. Култаєва, Я. Любивий, В. Лях, В. Пазенок, С. Пролєєв, Л. Ситніченко та ін.), так і зарубіжні (О. Гьоффе, Н. Еліас, В. Занетті, Е. Кастельс, В. Керстінг, П. Козловські та ін.) філософи. Сучасні трансформації соціальності, пов'язані зі становленням інформаційного суспільства і новітніми глобальними зрушеннями, досліджують В. Ананьїн, А. Баумейстер, М. Бойченко, Є. Бистрицький, О. Білий, Є. Головаха, А. Лой, Т. Лютий, С. Пролєєв, Н. Хамітов, В. Шамрай та ін. У зв'язку з тенденцією зростання техногенних, екологічних і соціальних ризиків, експоненціальною динамікою цивілізаційних загроз людському існуванню розглянуто техніку і технологію в працях У. Бека, Е. Гіденса, Р. Еріксона, Н. Лумана, Ф. Фукуями, К. Хагерті, Н. Христюбової, О. Худоренко та ін. В контексті екологічних загроз техніко-технологічні фактори розглядають Е. Левінас, Е. Фермеєрс, М. Назарук, А. Толстоухов та ін. Автори фокусують увагу на кризах влади, технократичної і наукової раціональності в глобальному соціальному контексті еко-майбутнього та становлення постіндустріального суспільства.

Історичні, філософські, соціологічні аспекти співвідношення наука-техніка-технологія висвітлюють В. Онопрієнко і М. Онопрієнко. В галузі міждисциплінарного аналізу науки, техніки і технологій відомі праці таких українських авторів, як В. Гамалія, Б. Маліцький, О. Мех, О. Попович, В. Соловійов, Ю. Храмов, В. Скопєцький, Л. Шашкова та ін. Проблематика науково-технічного розвитку розроблена в працях С. Кримського, В. Мельника, Е. Семенюка, Е. Ласло та ін.

Епістемологи і філософи науки (Т. Кун, Г. Ленк, К. Поппер та ін.) тією чи іншою мірою звертались до аналізу соціальних технологій, співвідношення науки і техніки, техно-наукових суперсистем і систем технократії тощо. В кореляції з проблематикою аксіології, культури і творчості до феномену технології зверталися у своїх працях

М. Бахтін, Х. Бек, В. Давидович, Б. Зезюлько, О. Золотухіна-Аболіна, М. Каган, Л. Мамфорд, Е. Маркарян, Б. Новіков, Т. Розова, С. Рижкова та інші автори.

У сучасній науковій літературі соціальні аспекти техніки і технології здебільшого представлені у дослідницькому полі соціальної оцінки техніки і науки (Technology Assessment) працями представників спеціальних галузей, науковців, політиків і громадських діячів, фахівців у сфері глобалізації і теорії глобального суспільства Г. Бехманна, В. Бімера, С. Брьохера, В. Горохова, А. Грунвальда, Х.-П. Дюрра, Ж. Дюпрі, Б. Джоя, І. Герасимової, Д. Коутса, В. Коутса, М. Нетвіха, Г. Пашена, Т. Петермана, Н. Решера, Е. Ланжевен-Жоліо, О. Середкіної, І. Чернікової та ін. Але такі дослідження зазвичай є не філософськими, а спеціальними чи експертними; як правило, вони вплетені у контекст внутрішньої партикулярної дискусії з питань соціальної оцінки наслідків техніки.

У філософії техніки технологію виокремлювали і досліджували В. Гнатюк, В. Горохов, Дж. Грант, А. Еспінас, П. Енгельмейер, К. Мітчем, Фр. Рапп, М. Розов, Е. Шатцберг, Е. Штрюкер. Звернення до технології у зв'язку з технікою міститься у працях таких дослідників, як Р. Абдєєв, І. Алексєєва, Н. Багдасарьян, В. Белозерцев, А. Ваганов, В. Горохов, Б. Іванов, В. Кайдалов, І. Майзель, І. Негодаєв, А. Панарін, А. Половинкін, А. Ракітов, Є. Режабек, В. Стьопін, В. Чешев, М. Шубас та ін.

Попри велику кількість актуальних напрацювань, присвячених технології, соціально-філософське дослідження даного феномену і концепту залишається недостатнім, він і досі трактується переважно в апаратно-технічному, операційно-інструментальному, інженерно-виробничому, науково-прикладному значенні. Саме тому пропонуване дослідження спрямоване на концептуалізацію технології як соціокультурного феномену.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукових досліджень кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», в тому числі планових тем: «Філософські засади креатосфери та культуротворення» (Д/р номер 0117U004509, 2016-2020 рр.); «Дослідження філософських засад становлення та розвитку кіберпростору як нової соціальної реальності» (Д/р номер 0117U004508, 2016-2020 рр.).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (протокол № 8 від 5 жовтня 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у соціально-філософській концептуалізації технології як соціокультурного феномену.

Реалізація цієї мети передбачала виконання таких дослідницьких завдань:

- систематизувати основні теоретико-методологічні підходи до концептуалізації технології у сучасному дослідницькому полі соціальної філософії та філософії історії;

- здійснити метатеоретичне узагальнення соціально-філософських концепцій технології у вітчизняній думці кінця ХХ ст.;
- визначити основні способи осмислення технології у філософії техніки;
- з'ясувати історико-філософські витoki і генеалогію понять «техне» і «технологія»;
- експлікувати генетичний зв'язок понять «природа» – «техніка» – «технологія» в історії філософської думки та в проблемному полі соціальної філософії;
- розкрити концепт «технологія» на стадії його виокремлення в теорії технічних і природничих наук, в інженерній освіті та діяльності;
- простежити генералізацію та інтеграцію соціального зв'язку в процесі концентрації техніки та становлення технології в індустріальному суспільстві;
- обґрунтувати каталітичну роль технологій у концентруванні соціальної взаємодії та зв'язків спільнот на завершення модерних змін суспільного життя;
- відтворити логіку технологізації соціокультурного простору доби Модерну;
- розкрити соціальні чинники інтеграції науки і техніки у технології;
- продемонструвати соціальну доцільність технологічної ідеї в інноваційному циклі;
- висвітлити конститутивну роль технології в соціальній реальності та культурі;
- з'ясувати соціальні ефекти сучасних технологічних інновацій;
- розкрити політехнізм як стратегічний принцип соціальної і культурної політики в умовах універсалізації технології;
- окреслити специфіку соціального впливу в умовах оцифрування культурної спадщини і використання аналітики великих даних (Big Data);
- визначити поняття «цифрова технологічна платформа», розкрити соціальні аспекти і виокремити тенденції зростання платформової економіки.

Об'єкт дослідження – технологія як соціокультурний феномен.

Предмет дослідження – соціальна визначеність технології в контексті культуротворення.

Теоретико-методологічна основа дослідження зумовлена його метою і завданнями, спирається на принципи об'єктивності, системності, міждисциплінарності. Філософську рефлексію феномену і концепту технології здійснено з позицій основних методологічних стратегій дослідження соціальної реальності, які дозволили систематизувати погляди на технологію і різні підходи до її концептуалізації при обробці використаних джерел. Було застосовано культурно-історичний і структурно-функціональний підходи для розкриття технології як цілісної, динамічної суспільної системи діяльності та конститuentи соціальних зв'язків і взаємодій.

Через те, що технологія є багатограним феноменом, основні проблеми і положення дисертації розроблялися з урахуванням напрацювань представників

різноманітних напрямів і шкіл як філософської класики, так і сучасної філософії історії, культури, науки і техніки; соціальної, політичної, практичної філософії; історії науки, техніки і мистецтва, етики, естетики. При цьому на засадах принципу фалібілізму враховувалися методологічні межі дії використаних тверджень, теорій, парадигм. Досягти компліментарного поєднання різних позицій і поглядів упродовж усього дослідження дозволив історико-генетичний метод, принципи взаємопов'язаності та розвитку. Для досягнення і утримання цілісності у розгляді різних аспектів суспільства, історії, природи, соціальних зв'язків і взаємодій, технологічного розвитку у дисертаційному дослідженні застосовано принцип холізму.

Метод історико-філософської реконструкції надав можливість ретроспективно простежити ідейні джерела концептуалізації технології, з'ясувати і дослідити генеалогічні витоки та процес змістовного збагачення понять «техне», «мистецтво», «техніка», «природа», «ідея», «технологія» та ін. Для дослідження історії понять також використано історико-антропологічні підходи Р. Козеллека і певні методи філософії мови, а саме: в діахронічному та синхронічному аспектах історичної лінгвістики простежено становлення терміну і поняття «технологія» від його витоку «техне» до сучасного концепту.

Застосовано філософське узагальнення теоретичного і практичного досвіду у сфері соціальної оцінки техніки, а також у визначенні тенденцій і перспектив зростання платформової економіки та впровадження інтелектуальних технологій на робочому місці. При роботі з історико-філософськими та історико-культурними текстами враховано також герменевтичне пояснення філологічних, історичних, філософських понять і суджень, у яких відтворені інтелектуальні та соціокультурні темпоральні особливості. Для розкриття генезису технології як феномену і концепту залучено феноменологічний підхід.

Соціально-філософські інтерпретації технології, сформульовані вітчизняними дослідниками М. Тарасенком, В. Каширіним, В. Князевим враховано при визначенні векторів власного наукового пошуку дисертантки. Авторські розробки спираються на результати філософських досліджень категорії «ідея» в працях П. Копніна, політехнізму в працях В. Босенка. Розкриттю соціальної визначеності технології сприяли концептуальні положення таких авторів, як Ю. Габермас, В. Горохов, Л. Мамфорд, К. Мітчем, В. Розін, Х. Сколімовські.

Для визначення соціальних ефектів впровадження сучасних технологій виконана низка узагальнень статистичних даних, матеріалів доповідей і досліджень, економічних та експертних звітів Оксфордської школи Мартіна і Сітібанку (GPS) 2015-2019 років; звіту ВЕФ «Майбутнє робочих місць»; аналітичних досліджень інтернету речей; звіту про нерівність у світі, підготовленого лабораторією Паризької школи економіки у 2018 р.; доповіді Глобального інституту McKinsey; дослідження і дослідницького звіту компанії Accenture «Technology Vision 2019». На цій основі

запропоновано авторське визначення поняття «цифрова технологічна платформа» і розкрито соціально-економічні реалії платформової економіки.

Сучасні моделі технологічних інновацій розглянуто з використанням таких підходів, як теорія постійно змінюваної мережі відносин у природі та суспільстві, постійної взаємодії, участі, співпраці учасників мережі (Акторно-мережева теорія – ANT); теорія соціального формування технологій (SST) або теорія соціального конструювання технологій (SCOT); теорія соціального навчання.

Загальнонаукові методи дослідження і принципи пізнання використано для визначення дослідницької проблеми, критичної обробки теоретичних і фактичних даних, отримання достовірних результатів і загальних висновків, для послідовного, аргументованого викладу положень і побудови дисертації.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в українській соціальній філософії здійснено концептуалізацію технології як соціокультурного феномену і конституенти соціальної взаємодії та інтеграції соціальних інтеракцій у суспільну цілісність; технологію визначено як особливу суспільну форму культурно-історичної взаємодії та конфігурацію соціального зв'язку за всезагальним принципом послідовної побудови спільної людської діяльності.

Вперше:

- через діяхронію і синхронію у становленні поняття «технологія» виявлено змістовну полісемію терміну «техне» і диференціацію множини його конотацій, внаслідок якої оформлюється низка відносно незалежних, але змістовно-споріднених понять (ремесло, мистецтво, наука, епістема, майстерність, техніка, технікон, виробництво, механіка та ін.), які, зберігаючи свій генетичний зв'язок та імпліцитну семантичну спорідненість, виявляють сучасну тенденцію до змістовного синтезу в концепті «технологія», до інтеграції і повернення полісемантичності «техне»;
- виокремлено етапи послідовного перетворення засобів діяльності на техніку і технологію через стадії ремесла, мануфактури, машинного виробництва, що універсалізується; форми кореляції цього процесу з генезою знання і наук; закономірності переходу від індустріалізації до таких локусів влади, як суспільний контроль, регулювання і управління в сфері соціальних взаємодій; соціально-управлінські засади формування дигітальних технологій і цифрових технологічних платформ;
- у технологічних перетвореннях розкрито особливості процесу культуротворення, що зумовлює соціальні зміни та історичний саморозвиток людини і суспільства; з'ясовано, що технологічне взаємопроникнення появи і зникнення, зміни і збереження, відтворення і творення соціальності становить спосіб буття суспільства, соціальної взаємодії, розвитку суб'єктності та забезпечення історичної наступності культури і соціальної пам'яті людства;

- розкрито процеси концентрування соціальної взаємодії сучасними технологіями, які через централізацію і розгалужену мережу перетворюються з локальних і партикулярних на суспільні та глобальні за своїм масштабом, породжуючи ефект агломерації в розвитку суспільства і розширення соціокультурної інтеграції;
- аргументовано, що в інформаційній, цифровій та мережевій формах технологія проявляє свою соціальну визначеність і культуротворчий потенціал, адже кожне таке технологічне нововведення каталізує соціокультурну динаміку; через дигітальні технології розкривається соціальна і категорійна визначеність технології загалом;
- доведено вплив соціальних чинників на інтеграцію науки і техніки, на підставі чого зроблено висновок про те, що історична відмінність між технікою і наукою знімається у технології, яка в процесі розвитку встановлює між ними зв'язок і постає як взаємопроникнення наукового і технічного прогресу, що визначається та індукується соціальними потребами, інтересами, орієнтаціями;
- продемонстровано соціальну доцільність технологічної ідеї в інноваційному циклі, на відміну від її переважно логічного та гносеологічного тлумачення; в русі від задуму до інновації ідея постає як форма усвідомлення соціального запиту, суспільної потреби і цілі, спрямовує пошук способу її практичної реалізації, що ініціює розробку технології;
- обґрунтовано генеративну роль технології у соціальній онтології, що полягає, по-перше, в утворенні культурної проєкції, трансцендентного регулятиву, конституювання майбутнього, перспективи історичної тягlosti; по-друге, у виявленні та здійсненні у певній культурі можливостей соціокультурного розвитку; по-третє, в актуалізації потенційних форм соціальної взаємодії, конструюванні висхідних зв'язків історичної наступності людського буття;
- аргументовано, що для відповідального управління загрозами і ризиками соціальної дестабілізації та невизначеності через впровадження технологій четвертої індустріальної революції насамперед необхідно активізувати чинники людського розвитку, які залежать від змістовного, а не лише формального доступу до культурно-освітнього простору і вільного часу;
- розкрито сенс політехнізму як стратегічного принципу соціальної і культурної політики в умовах універсалізації технологій, поглиблення глобальних взаємозв'язків і взаємозалежності сучасного світу, загострення потреби узгодження розмаїття культур і співпраці для продовження людського існування; аргументовано, що технологічна універсальність, яка реалізується в конвергенції сучасних технологій і формуванні єдиної технічної культури в контексті загальної та всебічної культури людства, корелює з політехнічним способом життєдіяльності людини і суспільства; з'ясовано, що викликана технологічними інноваціями реорганізація праці на засадах мобільності, пластичності навичок, освіти впродовж

життя, активної зміни роду діяльності на протипагу монотехнізму і жорсткої професіоналізації, формує запит і потребу реалізації політехнізму;

– з'ясовано, що поширені способи соціального впливу за допомогою конструювання цільової онлайн-аудиторії, мережових спільнот і таргетингу загострюють потребу критичного осмислення ролі цифрових медіаторів у суспільстві загалом і зокрема соціальних ефектів використання технологій великих даних (Big Data); запропоновано такі прийоми блокування ілюзорної кореляції даних та маніпуляцій сприйняттям, як регуляція способів утворення кореляційних правил, виявлення когнітивних упереджень, шаблонів і автоматичних припущень, подолання дефіциту теоретичного мислення;

– розкрито соціально-економічні аспекти зростання платформової економіки на основі узагальнення ключових тенденцій розвитку дигітальних технологій; виявлено, що платформова трансформація технології базується на застосуванні масиву обчислювальних алгоритмів до безлічі активностей: від споживання та дозвілля до послуг, виробництва і постачання, а переміщення цих алгоритмів до хмар, де вони стають легко доступними, становить операційну інфраструктуру, на якій і завдяки якій функціонують екосистеми та платформи на базі ринків; платформи класифіковано за функціями, структурою, сферами діяльності;

– поняття «цифрова технологічна платформа» визначено як спосіб інтернет-медіації соціально-економічної взаємодії за допомогою застосунків, що утворює єдність онлайн-цифрових пристроїв, алгоритми яких служать для організації та структурування діяльності, соціальних зв'язків і взаємодій; суттєвою особливістю платформи є те, що вона ґрунтується на залученні людей до співучасті та взаємодії, а також на переведенні діяльності у цифрову форму;

– з'ясовано, що технологічні платформи об'єднують людей, активи і дані, доступні через інтернет; соціальна взаємодія між речами (продуктами, послугами, місцями та ін.) і людьми, яка забезпечується взаємопов'язаними технологіями і різними платформами, радикально змінює соціальну реальність і способи управління соціальними процесами, вона реорганізує на детальному рівні всі галузі промисловості, діяльність підприємств, способи виробництва і споживання товарів і послуг, логістичні ланцюги, ринки, моніторинг, оптимізацію активів тощо.

Уточнено:

– специфіку розуміння технології у соціально-філософських концепціях вітчизняних філософів В. Каширіна, В. Князева і М. Тарасенка, зарубіжних дослідників Л. Мамфорда, К. Мітчема, В. Розіна, Х. Сколімовські та ін., а також методологічний сенс зазначених розробок у трактуванні технології як іманентного зв'язку людини, природи і культури в опосередкуванні їх соціальною діяльністю;

– тезу про співвідношення техніки і технології як єдиного соціокультурного простору продуктивних, творчих здібностей людини; техніка, на відміну від технології, становить природо-перетворювальну характеристику суспільної

практики; засіб, метод і процес цілеспрямованої діяльності (всі процедури, що здійснюються людиною для досягнення специфічної мети або результату), це є універсальна діяльна здатність людини, і у цьому розумінні – вимір культури і соціальності в цілому; у перетворенні самої людини та її діяльності техніка стає технологією, яка є параметром розвитку людської особистості, її продуктивних здібностей і соціально-культурних якостей, отже людського саморозвитку;

- розуміння соціальних засад виділення концепту «технологія» в історії науки і техніки, системі інженерного знання і освіти, філософії техніки, соціальних і культурологічних теоріях;
- підстави диференціації та концептуальної дотичності, семантичні перехрещення в генеалогії понять «техне», «ремесло», «мистецтво», «епістема», «наука», «механіка», «техніка», «технікон» та ін. в історії філософської думки, пізнання і соціуму;
- соціокультурну кореляцію понять «природа» і «техніка» в історії становлення концепту «технологія» та філософського обґрунтування його категорійного статусу; виявлено, що інтерпретація натурального як саморушного спочатку кореспондувалася з артефактами і штучним, надалі – з технікою, потім – з «природною» соціальністю, зрештою – з історією суспільства.

Набуло подальшого розвитку:

- положення про взаємозв'язок техніки і науки, згідно з яким завдяки соціальним медіаторам і суспільним чинникам відбувається «сцієнтизація техніки» і «технізація науки», тобто наука інтегрується у технічні процеси, а техніка – у науково-дослідницьку діяльність, технічні науки і знання опосередковують цей процес; внаслідок взаємопроникнення науки і техніки в складі технології вони дедалі більше будуть розвиватися в напрямку соціальної, екологічної, структурно і етично сумісної технологічної культури та технології культуротворення;
- розкриття соціально-філософського підґрунтя практики Technology Assessment – ТА (нім.: Technikfolgenabschätzung; фр.: évaluation des choix scientifiques et technologiques), що перекладається різними мовами як «оцінка науково-технічного вибору», «соціальна оцінка техніки», «оцінка наслідків техніки/технологій», «управління соціальними наслідками науково-технічного розвитку (прогресу)» тощо;
- концептуалізація платформової економічної системи, яка поширюється за допомогою цифрових технологічних платформ, що надають принципово нові способи поєднання виробників і споживачів, постачальників і користувачів, різних соціальних груп за допомогою взаємопов'язаних дигітальних технологій.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Основні ідеї і положення дисертаційного дослідження можуть бути використані: у процесі викладання широкого спектру дисциплін у вищих навчальних закладах у галузі філософії науки і техніки, освіти, соціальної філософії, історії соціальних наук,

концепції сталого розвитку суспільства, соціології знання і пізнання; у якості теоретико-методологічної та методичної бази для подальших досліджень, для напрацювання та прийняття управлінських рішень державними органами різного рівня у сфері науки, освіти, інноваційно-інженерної діяльності, в розробці та реалізації програм розбудови сталого розвитку в Україні.

Результати наукових розробок дисертантки використовуються у навчальному процесі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» під час викладання філософських дисциплін. Крім того, результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі як матеріали для підготовки підручників або їхніх структурних елементів, навчальних посібників.

Особистий внесок дослідника. Дисертація є самостійним завершеним науковим дослідженням, здійсненим на основі наукових праць українських та зарубіжних учених. Усі сформульовані висновки і положення новизни обґрунтовані автором на підставі особистих теоретичних досліджень.

Апробація матеріалів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи, які розкривають її зміст, пройшли апробацію на засіданнях кафедри філософії КПІ ім. Ігоря Сікорського, методологічних семінарах, які проводились на факультеті соціології і права цього навчального закладу. Важливі аспекти дисертації було оприлюднено в опублікованих тезах і доповідях на міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференціях:

X-XV Міжнародні науково-практичні конференції з проблем творчості (Київ, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019 рр.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Політекономічний, філософський та соціологічний виміри глобальної кризи» (Київ, 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914-2014» (Київ, 2014 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «В.М. Глушков – піонер кібернетики» (Київ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Держава та глобальні соціальні зміни: історична соціологія панування та спротиву в епоху модерну» (Київ, 2015 р.); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми управління: діалектика централізації та децентралізації» (Київ, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія у вимірах XXI століття» (Київ, 2016 р.); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Капіталізм, популізм та модерн» (Київ, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція, приурочена до 60-річчя кафедри філософії КПІ ім. Ігоря Сікорського (Київ, 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Світові конфлікти у XXI столітті: філософська рефлексія соціальних, економічних, екологічних, політичних та релігійних аспектів» (Київ, 2018 р.); VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Глушковські читання» (Київ, 2018 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Філософія та художня культура в хронотопі технічного університету» (Київ, 2019 р.).

Кандидатська дисертація на тему «Філософсько-освітні виміри самосвідомості» була захищена в 2007 р. у Київському політехнічному університеті України «КПІ». Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської не використовуються.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена специфікою дослідження, логікою розкриття проблеми, а також метою і завданнями роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, поділених на підрозділи (16), висновків, списку використаних джерел (390 позицій, з яких 122 іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації становить 430 сторінок, з них основного тексту – 380 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми і доцільність роботи, її зв'язок із сучасними розробками і науковими проблемами, визначено мету і завдання відповідно до об'єкта і предмета дослідження, охарактеризовано використані наукові методи, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію матеріалів дисертації, її структуру та зв'язки з науковими програмами.

У розділі **1 «Теоретико-методологічні засади дослідження феномену технології»** висвітлено стан наукової розробки теми, розглянуто основні методологічні проблеми дослідження, теоретичний та історичний контекст формування філософських рефлексій феномену технології в працях українських та зарубіжних дослідників.

У підрозділі **1.1 «Технологія в сучасних теоретичних розвідках»** окреслено основні концептуальні підходи до осмислення технології у сучасному дослідницькому полі філософії історії, соціальної, політичної, комунікативної, практичної філософії для визначення теоретичних засад дослідження. Виявлено, що техніка і технологія переважно ототожнюються дослідниками, лише деякі автори розрізняють і співвідносять їх визначення, приділяючи увагу здебільшого окремим аспектам впливу або деяким сучасним видам технології.

Один із поширених в Україні підходів – це вивчення технологій четвертої індустріальної революції або шостого технологічного устрою, до яких відносять медичні, нано-, біо-, інфо-, когніто-, соціо- технології, названі мегатехнологіями. У межах даних досліджень вивчається НБІКС-конвергенція, тобто злиття цих технологій в єдину сферу знань, що стимулює міждисциплінарні зв'язки в науці та розглядається в технологічних прогнозах як вектор інноваційного прориву, що зароджується і зростає через їхню синергію, проте не здійснюється філософська рефлексія феномену технології. По замовчуванню, більшістю авторів технологія мислиться як результат впровадження наукових знань у різні сфери людської діяльності.

Близький до цього підхід – дослідження техніки і технології у взаємозв'язку з сучасним постмодерністським станом науки, трансформаціями наукової

раціональності від класичної до некласичної і постнекласичної, концептуалізацією технонауки як технологічного поєднання відкриття з винаходом, науково-дослідницької діяльності з конструкторською практикою. Технологія визначається з цих позицій як особливий тип науково-технічного знання, спосіб використання знань або сфера імплементації досягнень технічних наук.

Застосування поняття «технологія» починається з управління технікою та економікою, прогнозування НТП, розробки науково-технічної державної політики, що передбачає знання про розвиток і функціонування техніки, урахування соціальних і економічних ефектів і наслідків її впровадження, систему підготовки профільних фахівців тощо. На зламі XX-XXI століть у рефлексії техніки відбувається зрушення від теоретико-прогностичного осмислення до практичного регулювання, що передбачає систему інституцій, серед яких установи соціальної оцінки впровадження і експертизи наслідків застосування техніки, різні соціальні проекти, орієнтовані на відповідальне освоєння технічних інновацій. Діяльність цих інституцій розширилась від національного до глобального масштабу, що викликало потребу обґрунтування спільних принципів цієї міжнародної практики.

Систематизацію основних теоретико-методологічних підходів у дослідженнях технології здійснено за трьома основними концептуальними напрямками: інструменталізм (Е. Вайнберг, Ю. Вігнер, С. К. Алісон); соціальний детермінізм або контекстуальний підхід (Дж. П. Грант, Л. Мамфорд, Х. Сколімовські, Л. Грин, В. Розін, Д. Єфременко); технологічний детермінізм або концепція автономної технології (Т. Веблен, К. Ейрес, У. Огберн, Б. Кудрін, В. Гнатюк). Представники першого тлумачать технологію як нейтральний інструмент інженерно-технічного рішення, засіб розв'язання певної конструкторської проблеми і досягнення якоїсь людської мети, а також розглядають такі питання, як соціальна прийнятність і технічна здійсненність рішення, процес ефективного використання засобу тощо. Згідно з другим підходом технологія є виразом і втіленням соціальних, політичних і культурних ідей і цінностей, і водночас інтересів тих, хто її потребує, проектує і використовує. З погляду третього, технологія – це автономна, самокерована сила, яка більше визначає і формує розвиток людства, ніж служить людським цілям і волінню.

У підрозділі 1.2 «**Концепт технології у вітчизняній філософії кінця XX ст.**» здійснено метатеоретичний аналіз поглядів на технологію, сформульованих у соціально-філософських концепціях М. Тарасенка, В. Каширіна, В. Князева.

Суспільна форма діяльності, за М. Тарасенком, відрізняє власне культуру від природи і становить технологічний зміст діяльності як безпосередній засіб перетворення речовини природи у відповідності до потреб праці та людської життєдіяльності у цілому. Відносно людини, її формування як суб'єкта діяльності, спілкування і пізнання, суспільна форма становить культуру, яка опосередковано акумулює нетехнічний зміст технології, проявляє границі актуального і потенційного перетворення світу (самої технології в тому числі). У концепції Тарасенка технологію

розкрито як свого роду «онтологію» всезагального, як здійснення у предметах природи і людської культури універсально-всезагального формоутворення, разом із тим вона тлумачиться як своєрідний перехід предметної життєдіяльності від всезагальності до безпосередньої діяльності.

В. Каширін визначив технологію як специфічну форму руху матерії, як прогресуючу і керовану людиною природно-соціальну сукупність матеріальних процесів цілеспрямованої зміни різних форм речовини, енергії та інформації, що здійснюється в системах техніки у відповідності з їхніми специфічними законами будови і функціонування. Технологічний рух матерії, на його думку, виконує соціальну функцію: забезпечує збереження і безперервний розвиток окремих компонентів суспільства в цілому. Проте людський саморозвиток і культурні рушії залишилися за межами його дослідження.

У концепції В. Князева технологію і технологічні процеси визначено як взаємне опосередкування і процесуальну тотожність об'єктивного і суб'єктивного, збіг об'єктивного буття суб'єктивності та суб'єктивного буття об'єктивності, що становить сутність творчості. Суб'єктивність соціуму та індивідууму є здатністю самої діяльності робити предметом думки та вдосконалювати її з розвитком управління і самоорганізації до здатності діяти так, як діє сама природа у її єдності. Така дослідницька програма є альтернативою технократизму, відкриває простір для розгляду питань гуманізації технічної діяльності та управління технологічним розвитком.

Отже, єдність, інтегрованість природного і соціального у цілісність, репрезентовану в технології як суб'єктивно, так і об'єктивно, є засадничим положенням цих концепцій.

У підрозділі **1.3 «Технологія у парадигмі філософії техніки»** експліковано погляди на технологію, що склалися у зв'язку з філософською розробкою концепту «техніка». Інженерно-технічна дослідницька традиція виокремила «філософію виробництва» на противагу «філософії витончених мистецтв». В техніці бачили «самовизволення людини», «матеріальну свободу». З появою теорії органопроєкції (Е. Капп) і антропологічного підходу до вивчення техніки (А. Гелен) виникла науково-гуманістична дослідницька традиція. В межах праксеології А. Еспінас визначив технологію як вчення про прищеплення індивідові прикладом і вихованням навичок технічних мистецтв, які не передаються у спадок разом із особливостями організму. Прогресивно-оптимістичне ставлення до технічного прогресу з часом змінилось у філософії техніки на критичне і культурно-песимістичне. Для багатьох філософів початку ХХ ст. питання про техніку стало питанням про долю людини і культури через кризу людяності, викликану технічним прогресом, натиском сцієнтистської і технократичної ідеологій.

У підрозділі відтворено формування поглядів на технологію як теоретичний дискурс техніки, у якому відбувалися діалог і полеміка між представниками різних

позицій: технічні науки (Ф. Дессауер, Г. Рополь), соціальна антропологія (Е. Капп, А. Гелен, Г. Шельські), екзистенціалізм (М. Гайдегер), критична теорія Франкфуртської школи (Г. Маркузе, Ю. Габермас), соціально-етичний і культурологічний підходи (Л. Мамфорд, Ж. Еллюль). Критика техніки і технології як агентів контролю, влади, раціоналізації панування і експлуатації відіграла каталітичну роль у виявленні їхньої соціальної суті.

Первинне розмежування понять «техніка» і «технологія» пов'язане з філософською рефлексією співвідношення природничих і технічних наук, виділенням області знання про те, яким чином слід виготовляти штучні об'єкти в умовах, відповідних часу і місцю, що дає початок інженерним наукам. Техніка як донаукове, незалежне від технічних наук вміння виготовлення, створення корисних для життя, але не існуючих раніше в природі об'єктів, кардинально змінюється і перетворюється на технологію з появою корпусу інженерних наук.

У розділі 2 «**Становлення поняття "технологія": семантична діяхронія і синхронія**» розкрито генезис поняття «технологія» в історичному поступі мислення, пізнання і культури, його конституювання у науковому понятійному апараті, оформлення в розвитку системи категорій філософії та соціально-гуманітарних наук у зв'язку з його роллю в суспільному усвідомленні та осмисленні соціальних процесів.

Підрозділ 2.1 «**Техне і технологія: понятійна генеалогія**» присвячений витокам концепту «технологія», виявленим у семантичній діяхронії та синхронії історичного розвитку поняття «техне». З давньогрецької «техне» (technē) перекладається зазвичай як ремесло, мистецтво, майстерність, вміння, але якщо заглибитись до змістовної полісемії та багатогранного суспільно-історичного контексту виникнення даного терміну, до характеру античної філософії та культури взагалі, то прослідковуються генеалогічні понятійні зв'язки, що визначають логіку подальшого розщеплення багатства його значень і розгортання низки понять, що призвели до появи терміну «технологія».

Насамперед виявлено космологічне тлумачення «техне» як цілісності Універсуму. На противагу цьому «техне» також означало мистецтво виготовлення і користування, проте семантика цього терміну виявилася значно ширшою, вміщуючи значення ремесла і взагалі будь-якої людської діяльності, що вимагає майстерності. З огляду на це, деякі дослідники (К. Гілберт, Г. Кун) виділили саме усвідомленість дій, розумність діяльності як значення, що призвело до семантичного збагачення лексики «техне» в процесі виникнення поняття «техніка».

Через тему доцільності, мети і призначення тієї чи іншої майстерної діяльності у підрозділі розкрито морально-етичні конотації «техне»: вияв і здійснення волі, єдність цілі та засобів її досягнення тощо. Розмежування значень цього полісемантичного терміну відбулося не тільки в етичному, але і в естетичному аспекті – через виділення «художнього мистецтва» як самостійного. Чільна роль при цьому належить рефлексії методу, усвідомленню шляху отримання у деякий спосіб

заздалегідь уявленого, взятого за мету результату, тобто підготовці та здійсненню свідомо керованої і спрямованої дії. *Argo* давньою латиною означало цю здатність досягнення мети і техніку виконання справи.

У XVII ст. проблеми і концепції естетики почали виділятися з проблем техніки і ремесла (за Р. Коллінгвудом). Подальше розведення понять «техніка», «механіка» і «мистецтво» у техногенезі пов'язане з розрізненням між корисними і витонченими мистецтвами, які вважаються не просто вишуканими або висококваліфікованими ремеслами, але «прекрасними мистецтвами». Наприкінці XVIII ст. довершилося виділення мистецтва з ремесла, а отже відокремлення його від *техне*. Після цього прирівнювання мистецтва до таємниць ремесла вважається технічною теорією мистецтва.

Відповідно до конотації, з одного боку, вмілості та ремесла всякого роду, а з іншого, спритності, вправності; хитрості, винахідливості, махінації у грецькій мові сформувався прикметник *технікон* (*technikon*), який на додаток до здібності у мистецтві виробництва також означав загальну сукупність того, що є технічною майстерністю, віртуозністю виконання. Ще одне важливе значення терміну «*техне*» – це вміння вигадувати, хитромудро задумувати, яке від самого початку, як вважає М. Гайдегер, пов'язувало його з грецьким словом «*episteme*». О. Лосєв також наголошує, що «*техне*» в античній культурі – це і ремесло, і мистецтво, і наука (як у значенні «знання», так і у значенні «навчання»). Вперше термін «технологія» вжито в «Риторичі» Аристотеля у значенні «систематичний розгляд», «систематичне вивчення» (особливо у граматиці).

У підрозділі **2.2 «Генетичний зв'язок понять "природа" – "техніка" – "технологія"»** простежується подальше історичне розщеплення і співвідношення значень «*техне*» у процесі концептуальної диференціації понять «техніка» і «природа», «культура» і «натура» в розвитку філософської і наукової думки.

Антична концепція природи пов'язана з поняттям «*фюсис*» (грец. *φύσις*), яке було відтворено римлянами латинським відповідником *natura*, що походить від *nasci* – родитися. Його семантичні рамки розширилися, вміщуючи значно загальніший зміст: поява, зростання, народження, походження; початок усього, що є; джерело виникнення всього сущого; вроджена конституція певної речі, – тобто генезис, поставання, як його уявляли за часів античності. Аристотель інтегрував ці значення у своєму визначенні, згідно з яким у первинному і власному сенсі природа, чи *єство*, є сутність того, що має початок руху в самому собі як такому; деяке начало та причина руху і спокою. Природа і *техне* онтологічно різні: до *фюсис* належать усі саморушні процеси, а притаманне мистецтву і штучне – процеси вирощування, культивування, виготовлення, – не мають внутрішніх рухів і відбуваються через зовнішні, бо їх так чи інакше ініціює, викликає людина.

Співвідношення між поняттями «техніка» і «природа» у Середньовіччі розкрито через осмислення фізичного тіла і його механічного руху, що стало центром

тогочасного переосмислення природи та її математичного зображення. Модерна концепція природи вже прямо корелює з поняттям техніки, пов'язує між собою пояснення природи і управління нею, факти і артефакти, правила людського розуму і закони природи, природні процеси і практичні дії людини. Розуміння субстанційної єдності природи поєднується з її розумінням як реальності, яка може бути сконструйована, відтворена експериментально.

Зрештою, натуралістична програма пізнання, перенесена в соціогуманітаристику, зумовила розгляд суспільства як частини природи. Проблема розмежування і співвідношення природного і соціального стає досить гострою у ХІХ ст., а тема техніки відновлюється у дискусіях про людину та її буття. Подолання домінування натуралізму з властивим йому механіцизмом стало одним з визначальних напрямків наукової та філософської полеміки ХІХ – ХХ століть. За сучасних технологічних умов зростає усвідомлення того, що буття людини полягає у природі, яка опосередкована історією, і в історії, яка опосередкована природою (Маєр-Абіх). Природа усвідомлюється як те, що залежить від людей і колективних дій людства (Йонас). Ця свідомість повертає до первинної єдності природи з техне.

У підрозділі **2.3 «Поняття "технологія" у технічно-природничому теоретичному знанні»** розглянуто трактування технології, що скалося в природничих та технічних науках на теоретичному рівні їхнього розвитку. Розвиток науки і промислове застосування наукового знання для обґрунтованого впорядкування та розділення виробничих процесів на послідовні фази, детерміновані об'єктивними законами, застосованими для переробки, перетворення природних форм на олюднені, культурно-історичні утворення, приводить до появи концепту технології, що поєднує у собі теоретико-методологічну і практичну культуру суспільної доцільної дії.

Виявлено, що термін «технологія» вперше з'являється в науковому обігу в ХІХ ст. для позначення всієї галузі технічного знання – технікознавства. Засновником наукової технології став німецький вчений Й. Бекман. Предметом цієї науки він вважав ремесло та історію його розвитку, і до розробки цієї нової галузі наукових досліджень і навчальної дисципліни він застосував принцип історизму. Серед перших розробників технології як науки був Рене Антуан Фершо де Реомюр (1683-1757), французький природодослідник, який використав термін «технологія» у значенні «мистецтво», «майстерність виготовлення».

З'ясовано, що на початку ХХ ст. П. Енгельмейер на якісно іншому рівні розробляє поняття «техніка» і «технологія». Він визначає техніку як сукупність всіх доцільних вчинків і вміння доцільно впливати на матерію, як реальну творчість. Філософію техніки П. Енгельмейер вважав технологією, що виникає як метатеорія спеціальних технічних наук. Антропологічна цінність технології, на його думку, полягає у її причетності до створення мікрокосму культури. У лекціях із філософії техніки Енгельмейер посилається також на Ернста Гартіга (1836-1900), який тлумачив технологію як особливу логіку та прагнув створити «технологіку».

В результаті дослідження поняття «технологія» у цей історичний період встановлено, що ним стали позначати не лише уречевлену здатність людини, застиглий у речовій формі засіб дії, предметно зафіксований набір процедур чи операцій, але і спосіб активної взаємодії, живу, доцільну, суб'єктивну, спільну діяльність людей із застосуванням її речових компонентів. При цьому підкреслювались не індивідуальні, а спільні, організовані, керовані дії. Тобто узагальнення як усупільнення, концентрація і кооперація людських сил стали ключовими у визначенні технології як спільної, соціально регульованої, організованої взаємодії.

Розділ **3 «Технологія в соціально-історичній наступності»** репрезентує результати історико-генетичного дослідження технології у співвідношенні процесів історичної концентрації техніки, індустріалізації, розвитку обчислювальних технологій, процесів генералізації та концентрування соціальних взаємодій і зв'язків індустріального суспільства.

У підрозділі **3.1 «Від техніки до технології: генералізація соціального зв'язку»** простежено соціальні зміни в процесі концентрації техніки та становлення технологій індустріального суспільства. Уточнено зміст понять «знаряддя», «засіб праці», «машина», «автомат» у взаємовідношенні з концептом «технологія», який розкрито в соціально-філософському ключі на відміну від його суто апаратно-технічного, інструментально-операційного, інженерно-виробничого, речового визначення.

Генезис технології, за авторським трактуванням, відбувається іманентно процесу індустріалізації, у якому технологічні зв'язки вперше оформлюються і усвідомлюються, а надалі поширюються в усіх сферах людської життєдіяльності. Технологія задає певні способи об'єднання, спільності, інтегрування індивідів, отже, конститує спільно-роздільні для багатьох індивідів форми взаємодії, кооперації, комбінації, співпраці, соціального зв'язку. Вона постає як поєднання індивідів і способів їхньої взаємодії, як відповідність форм їхніх відносин засобам діяльності. Такий підхід дозволяє зрозуміти технологію і як соціальний, а не лише виробничий принцип, який проявляється у збільшенні масштабів людської діяльності та її глобалізації, в концентрації комунікації та розширенні регулювання і управління до суспільного рівня. Технологія розширює процеси, що трансформують соціальність, тим самим збільшуючи потребу в постійному поліпшенні управління і сукупного колективного зусилля.

Історичний розвиток цифрових і мережевих технологій змушує приділити пильну увагу саме соціальним зв'язкам і взаємодіям, вивести їх на перший план у концептуалізації технології, за допомогою якої забезпечується творення і відтворення всезагального зв'язку як організованої і керованої людьми взаємодії. Інтенсифікація і прискорення соціальної динаміки під дією hi-tech індукують потребу продуманого і науково обґрунтованого узгодження, навіть синхронізації, соціального і

технологічного у діяльності людини, а отже, і відповідного визначення поняття «технологія» у соціально-філософському категорійному статусі.

У підрозділі **3.2 «Концентрування соціальної взаємодії у сучасних технологіях»** розкрито інтегративну роль технологій у змінах соціальності. Аргументовано положення, що за доби Модерну в результаті концентрації виробництва, індустріалізації, електрифікації, централізації, автоматизації відбулася та реструктуризація техніки, яка перетворила її на технологію, що зумовило появу нових форм людської спільності.

В підрозділі на матеріалі з історії електрифікації продемонстровано складну взаємодію технологічних, соціально-економічних і культурних процесів, способи функціонування й уніфікації техніки в модерному суспільстві. Показано, що при переході до постіндустріальних суспільств поширення цифрових технологій повторює той самий шлях, яким відбувалася дифузія електроенергетики в індустріальному суспільстві. Так само через централізацію і розгалужену всесвітню мережу дигітальні технології перетворюються з локальних і партикулярних на глобальні та суспільні за своїм масштабом. Приєднання усіх країн до системи мережевих структур і спільне користування ресурсами мереж (програмами, базами даних і обчислювальних потужностей) забезпечується глобальним технологічним комплексом і уніфікованими засобами доступу. На цьому ґрунтується висновок дисертантки, що утворення такої цілісності, єдності, концентрації комунікаційного зв'язку, який врешті-решт є соціальним, визначає технологію як на стадії розвитку електросистеми, так і на інтернет-стадії.

Приділено увагу появі терміну «технології загального призначення», запропонованого у 1989 р. Т. Бреснаханом і М. Трахтенбергом, Е. Хелпманом та іншими дослідниками, які підкреслюють саме всезагальність як визначальну рису технології, через яку вона впливає на всю соціально-економічну систему суспільства, розповсюджується в культурі, призводить до далекосяжних соціальних змін. Сходження від індустріального минулого до цифрового майбутнього як техногенез від часткового соціального зв'язку до загального, від партикулярного рівня спільності до суспільного, від локального до глобального, розкриває суттєві особливості технології. При цьому центральним є принцип взаємодії, інтеграції соціуму в глобальному масштабі.

У підрозділі **3.3 «Логіка технологізації соціокультурного простору доби Модерну»** на фактичному матеріалі з історії філософії, науки, техніки, культури простежено, яким чином технологізація пов'язана з трансформаціями соціальності в період формування модерного суспільства. Аналізується логіка розробки та впровадження системи центрального освітлення, опалення та електропостачання (за даними В. Шивельбуша та М. Думаса), зокрема новаторський досвід Томаса Едісона та компанії Edison Electric Light Company, Філіпа Лебона та фірми «Ватт & Бултон», англійської компанії Фрідріха Альберта Вінзора, Вільяма Мердока та ін. науковців,

винахідників, мислителів, техніків, інженерів, промисловців, причетних до технологічних інновацій в індустріальному суспільстві. Узагальнення цього історичного матеріалу дозволило виявити принцип єдності, за яким організовується і розгортається будь-яка технологія. Згідно з ним для утворення технології найважливішим є структурована цілісність зв'язку і процесуальна єдність компонентів, що забезпечує повне сполучення усіх необхідних складових. З'ясовано, що технології в процесі свого утворення і утвердження тяжіють до індустріального масштабу і максимального поширення в суспільстві, а підприємства, що впроваджують технології, тяжіють до монополії.

У підрозділі показано, що технології стають дедалі більш взаємопов'язаними, концентрованими, поліфункціональними. Соціальна взаємодія, яку вони забезпечують в суспільно-історичному поступі, також інтенсифікується. У різноманітній комунікації, спілкуванні соціальних суб'єктів, груп, спільнот акумулюються технології, які конституюють нові форми зв'язку, спільності, кооперації, що ведуть до глобальної взаємопов'язаності суспільства.

У розділі 4 «Соціокультурні чинники технологічного поступу» визначено історичні чинники та етапи змін взаємовідношення науки, техніки і технології в процесі соціокультурного розвитку.

У підрозділі 4.1 «Соціальні фактори інтеграції науки і техніки у технології» реконструйовано послідовність змін у взаємовідношенні між технікою і наукою в історичній ретроспективі, простежено їхню інтеграцію у складі технології. З'ясовано, що у питанні про взаємозв'язок між технікою, наукою і технологією існують різні позиції. Найпоширеніша з них полягає у тому, що техніку і особливо технологію розглядають як науку або сферу застосування науки. Представники іншої позиції є прибічниками концепції технонауки, що розглядається як сучасна форма інтеграції наукової теорії та технічної практики, своєрідний інноваційний гібрид відкриття та винаходу (Б. Латур, В. Горохов, Д. Харві та ін.). Ще одна позиція представлена Х. Сколімовські, який вважає, що технологія не є наукою, і помилково розглядати технологію як прикладну сферу. На його думку, осмислення технології передбачає вивчення взаємодії наукового і технічного прогресу, який направляється суспільними потребами і соціальними суб'єктами. У цілому цю позицію поділяють Дж. Бернал, Ф. Рапп, В. Розін, З. Матіас, Е. Цильзель, В. Циммерлі, К. Ясперс та ін. дослідники, які доводять соціальну опосередкованість взаємозв'язку між технікою і наукою в історії культури. Е. Штрюкер належить припущення, що в процесі розвитку відмінність між технікою і наукою знімається у технології, яка встановлює між ними внутрішній зв'язок і постає як їхня єдність.

Виявлено, що лише на стадії машинного виробництва техніка стає придатною для застосування науки, і в індустріальному суспільстві виникає думка про те, що технікою керує наука. З іншого боку, модерна наука досягає теоретичної зрілості для своєї технічної імплементації. Поява технічних наук є результатом історії техніки та її

вивчення, і не виводиться прямо з природознавства і соціогуманітарних наук. Виявлено, що два зустрічно спрямовані процеси – «сцієнтифікація техніки» і «технізація науки» – ведуть до появи нових технологій, які прогресують відповідно до соціокультурних вимог організованості, керованості, контрольованості згідно з конкретно-історичними суспільними потребами. Обґрунтовано висновок, що технологія становить єдність науки і техніки, інтегрованих на засадах соціальної системності.

У підрозділі **4.2 «Технологічний цикл: від задуму до інновації»** доведено, що технологічний задум формується як ідея, у якій мислиться і усвідомлюється людська потреба і суспільний запит, а також прийнятність інновації з погляду інтересів соціальних суб'єктів. Це усвідомлення відіграє вирішальну роль у технологічному поступі та просуванні задуму від ідеї до її втілення.

Обґрунтовано, що філософське розуміння ідеї як форми мислення, яка встановлює зв'язок теорії з практикою, дозволяє розкрити її роль в технологічному циклі як задуму, який об'єктивується в діяльності соціальних суб'єктів і систем. Виокремлено соціокультурні чинники циклу технологічних інновацій у сучасному суспільстві. Для цього в підрозділі з'ясовано закономірності формування і розвитку філософського поняття «ідея» в історії думки у її кореляції з розвитком науки і техніки як соціальних систем. Концепція ідеї як форми думки, сформульована П. Копніним, залучена до розробки цього аспекту дисертації. Виявлено особливу роль ідеї як способу усвідомлення соціального запиту, суспільної практичної потреби, покладання цілі та способу її досягнення, що ініціює створення технології.

З'ясовано, що знання у формі ідеї, задуму є проектом, начерком бажаної нової «реальності» та водночас баченням шляхів її здійснення. Тому вона спрямовує людську дію до цілі, орієнтує соціальні сили і спільноти у бік рішення тої чи іншої суспільної проблеми. Отже, думка у формі ідеї є пошуком рішень і розв'язання проблемних ситуацій в технологічному циклі від задуму до інновації.

У підрозділі **4.3 «Технологія в соціальній реальності та культурі»** розкрито конститутивну роль технології в соціокультурному розвитку. Вона індукує спільно-роздільні форми діяльності, унормовує соціальну реальність, спрямовує індивідів і спільноти за культурно-історичними траєкторіями, забезпечує взаємопроникнення змін і збереження у суспільному бутті. У такому тлумаченні технологія є формою історичної наступності, соціокультурної пам'яті у саморозвитку людства, в якій об'єктивованій і спресованій зв'язок поколінь і спільнот. Тим самим долаються поширені технократичні стереотипи і сучасний прагматизм у поглядах на технологію.

Цей підхід дає також можливість висвітлити технологію в контексті суспільного забезпечення історичної спадкоємності та конструювання соціального зв'язку поколінь в історії. Якщо предметнення і розпредметнення трактувати як циклічний процес діяльності, то він є трансляцією культури через техніку і технологію як необхідні форми передавання людських надбань, тілесно-процесуальні коди розвитку

суб'єктивних (індивідуальних) здібностей людини. Саме соціальна сторона опредметнення-розпредметнення є умовою історичного прогресу, який здійснюється не десь за межами практичного життя людей, але у кожному окремому життєвому діяльному акті людини.

Процес культурного передавання-наслідування є творчим, а не суто репродуктивним. У ньому відбувається перетворення успадкованих, отриманих від попередньої культури передумов на живу діяльність, яка у досягнутому попередниками відносному результаті виокремлює і підхоплює, індукує те, що лишилося прихованою можливістю, поки ще не реалізованою в культурі, але потенційно здійсненою. Виказується деяке ніщо, відкритість становлення, спромога подальшого історичного повороту і розгортання, поставання чогось іншого, відмінного, тенденція до актуалізації цієї потенційної можливості. Ця реалізована перспектива збагачує і узагальнює, ущільнює історичний зв'язок, що забезпечується саме технологією.

Отриманий соціокультурний спадок розпредметнюється дедалі більш багатозначно і багатогранно, що зумовлює інтеграцію культури, концентрацію людської взаємодії та акумулювання соціального зв'язку через технології. У переході від можливого до дійсного, в актуалізації потенційного криється суть технологічного поступу як конструювання висхідного зв'язку поколінь, соціальних відносин, ідей та інституцій в історичній наступності.

У розділі **5 «Універсальність як принцип сучасної технологічної і соціальної стратегії»** виявлено соціально-економічні наслідки впровадження сучасних інтелектуальних технологій та ініційовані ними соціокультурні потреби і трансформації, з якими корелюється стратегічне значення політехнізму. Запропоновано визначення поняття «цифрова технологічна платформа» і виокремлено соціальні аспекти зростання платформової економіки.

У підрозділі **5.1 «Соціальні ефекти сучасного технологічного переоснащення економіки»** розглянуто соціально-економічну динаміку в умовах четвертої індустріальної революції і впровадження розробок в таких сферах, як обробка і зберігання інформації, штучний інтелект, інтернет речей, машинне навчання, робототехніка, нанотехнології, 3-D друк, генетика та біотехнологія, матеріалознавство, накопичення і зберігання енергії, квантові обчислення. Ці технології демонструють високі темпи розвитку та ефект зростання масштабу, взаємозалежність та інтегративність, взаємоузгоджуваність та синергію, взаємозбагачення і підсилення їх одна одною, придатність до спільного використання. Всі вони мають одну спільну особливість: інновації забезпечуються і удосконалюються за рахунок обчислювальної потужності й аналітики даних.

Проаналізовано і узагальнено особливості соціально-економічних трансформацій, обумовлених впровадженням так званих інтелектуальних технологій, роботизацією і автоматизацією на робочому місці. Виокремлено такі ключові

тенденції: дестабілізація усталених бізнес-моделей, підприємництва і промисловості; поява нових ринків і трансформація старих; об'єднання технологій штучного інтелекту і машинного навчання, робототехніки і людей у цілісні функціональні системи; зниження вартості технологій, що обумовлює зростання продуктивності праці; трансформація ринку праці: зміна кількості та якості робочих місць, професійної структури зайнятості; підвищення рівня трудової міграції і мобільності робочої сили.

Інтенсивна соціально-економічна реструктуризація породжує проблеми, розв'язання яких потребує випереджального розвитку соціальної сфери суспільства, передусім систем освіти і культури, які забезпечують розвиток людини. Ця потреба зумовлена також зміною вимог до людських якостей, навичок і кваліфікації робочої сили. Автоматизація і роботизація модифікує попит на майбутні знання і вміння, серед яких основними є такі: технічні навички; взаємодія людини з інтелектуальними машинами; соціальні та емоційні навички (до яких відносять емпатію, комунікативність, ініціативність, управлінську взаємодію, командну роботу); свідоме ставлення до праці та її організації. Водночас потреби у базових когнітивних навичках (фізичних і ручних), згідно з прогнозами, зменшуватимуться, а у вищих когнітивних навичках (креативність, критичне мислення, здатність до прийняття рішень та обробки інформації) зростатимуть.

У підрозділі **5.2 «Універсальність технології і стратегічне значення політехнізму»** розкрито кореляцію конвергенції новітніх технологій з принципом політехнізму. Єдність умов життя, цілісність, якої потребує нині людство, без якої неможливе узгодження розмаїття культур і подовження людського існування, постає нині як регулятивна ідея і принцип (Г. Бьоме, М. Есфельда К.М. Маєра-Абіха та ін.). Наявна фрагментація та розрив зв'язку, втрата цілого, атомізація у сучасній культурі та соціумі, відмова від універсальності на користь контекстуалізму і плюралізму, обертається у сьогоднішній на гостру потребу в цілості під тиском глобальних технологічних інновацій. Це парадоксальне обернення демонструється дисертанткою зокрема в освітніх процесах.

У загальному значенні політехнізм розкрито як універсальну пластичність людських знань, вмінь і навичок у мінливих умовах праці; як мобільність і готовність до активної зміни роду діяльності. У такому тлумаченні політехнізм є способом життєдіяльності індивіда в умовах динамічних соціальних трансформацій та універсалізації технології. Цим зумовлений принципово інший підхід до сучасних проблем наукової діяльності та освітньої справи; до системи формування технічного мислення і культури, до стратегії інноваційного розвитку суспільства. Стратегічне значення має кардинальна зміна способу оволодіння технікою і його входження в спосіб життєдіяльності людини. Йдеться про якісно інший статус, інше місце і роль людини в системі виробництва, про людський саморозвиток.

У швидкоплинних умовах невизначеності та постійного вдосконалення і взаємопроникнення технологій, оновлення економіки і реорганізації соціуму

вирішального значення набуває випереджальний розвиток культури освоєння техніки, перехід у цій справі від екстенсивних методів до інтенсивних. Центральним тут стає вміння вчитися, засвоювати незнайоме, освоюватися в ситуації невизначеності та непередбачуваності.

Сучасна суспільна практика стала високотехнологічною, наукомісткою, оснащеною технічно. Для свого здійснення вона вимагає відповідно освіченої, культурної людини – універсально підготовленої на політехнічній основі. Така людина не просто володіє знаннями, відомостями про політехнізм, але інтегрувала його у спосіб своєї життєдіяльності через оволодіння сучасною технічною культурою в контексті повноцінного освоєння культури людства. Таким чином, політехнізм розкрито як іманентний принцип становлення людської особистості та суб'єктності. У цій загальності полягає його стратегічне значення для визначення соціальної та культурної політики.

У підрозділі **5.3 «Культура в потоці даних»** досліджено трансформації спільної, соціокультурної пам'яті людства, яка об'єктивується, уречевлюється, концентрується і кристалізується, а потому оцифровується і відтворюється через технології. Увагу зосереджено на ефектах уніфікації пам'яті та забуття, що виникають через цифрову трансмісію даних і кодування культурних надбань людства, а також через технології великих даних (Big Data). Ці сучасні технології ґрунтуються на масивах даних, які характеризуються великим обсягом, швидкістю циркуляції та різноманіттям, тому потребують специфічних технічних і аналітичних методів обробки для можливого подальшого використання. Важливими показниками є їхня вартість і критерії достовірності цих даних, або кількості шумів чи похибка. Оскільки збір, зберігання та обробка масивів даних потребують значних ресурсів, ці технології завжди пов'язані з транснаціональними корпораціями, які мають можливість отримувати, зосереджувати і використовувати їх за своїми потребами і цілями.

Висвітлено поширені способи, якими цей концентрований і водночас деталізований надіндивідуальний культурний досвід, ці масштабні статистичні дані про людську діяльність після оцифрування і обробки використовуються за допомогою спеціалізованих технологій насамперед для структурування мережевих спільнот і таргетованого впливу на них, а тим самим на всі сфери людського життя: соціальну, економічну, політичну, культурну, та насамперед, ідеологічну та духовну. Цим загострюється потреба критичного осмислення ролі цифрових медіаторів у формуванні соціальної реальності, в утворенні нових форм спільності та реорганізації зв'язків спільнот. Фундаментальна перебудова соціуму за допомогою збору соціальних даних порушує гострі проблеми конфіденційності, маніпуляції, нагляду і контролю на особистісному, соціально-економічному і політичному рівнях, поглиблюючи процеси суспільної поляризації, соціальної дизрупції та компрометації даних.

В роботі розкрито ефект апофенії, що виникає через утворення екосистем даних, які важливі не через свій розмір/обсяг, а через співвідношення з іншими даними.

Мережева структура великих масивів даних відбивається в схемах і конфігураціях, отриманих шляхом побудови зв'язків між розділеними фрагментами, частками даних про індивідумів, їхні взаємодії чи взаємовідносини, про соціальні групи або про структуру самої інформації. Означене структурування сприяє тому, що закономірності або причинні зв'язки вбачають там, де їх насправді немає, тобто у групуванні випадкових або беззмістовних даних. Це інспірує ілюзорну кореляцію – бачення образів, залежностей і тенденцій у випадковій статистично зібраній інформації. Таке когнітивне упередження і конструювання негативно впливає на людське мислення, поведінку індивідів і груп, процес прийняття рішень. Усвідомлення способів утворення кореляційних правил, шаблонів і автоматичних припущень є необхідною передумовою блокування ілюзорної кореляції та запобігання маніпулюванню сприйняттям, формування відповідального і критичного ставлення до аналітики даних.

У підрозділі **5.4. «Соціально-економічна реальність цифрових технологічних платформ»** викладено концепцію зростання платформової економіки. Залежність сучасних соціальних трансформацій, суспільних змін і перетворень від впровадження новітніх дигітальних технологій продемонстровано на прикладі цифрової технологічної платформи.

Платформові бізнес-моделі стали частиною світової стратегії соціально-економічного зростання і викликають найзначніші з часів промислової революції зміни макроекономічного середовища. Вони змінюють ринки, характер і способи праці, умови конкуренції та утворення вартості, соціально-економічну структуру суспільства, форми спілкування, соціальної взаємодії тощо. В глобально-глокальних трансформаціях сучасності формується економіка цифрової платформи (технологічної платформи, екосистеми за Дж. Муром). Незалежно від виду всі платформи ґрунтуються на залученні людей до участі та відображенні діяльності у цифровій формі. Платформи перебудовують дедалі більшу частину економіки, що призводить до соціальної реструктуризації.

Поняття «платформова економіка» або «економіка цифрової платформи» охоплює зростаючу кількість можливих цифрових активностей у бізнесі, політиці та соціальній взаємодії. Запропоновано визначення цифрової платформи як багатофункціональної цифрової структури, яка конституює технологічні умови, за якими учасники взаємодіють один з одним, і задає конфігурацію програмного забезпечення, обладнання, операцій та мереж. Вона надає набір загальних методів, технологій та інтерфейсів, відкритих для широкого кола користувачів, які можуть самостійно побудувати потрібну структуру на стабільному субстраті.

Розглянуто основні види цифрових платформ, які розрізняються за функціями і структурою. Платформи роздрібної торгівлі є найпоширенішими. Існують цифрові платформи, які пропонують пошукові послуги та соціальні медіа, а також забезпечують операційну інфраструктуру, на якій будуються інші платформи. Є інтернет-сервіси, що забезпечують інфраструктуру та інструменти для створення платформ. Отже,

платформи можуть зростати на платформах. Разом різні платформи ініціюють реорганізацію широкого кола ринків, умов праці та, зрештою, виробництва і відносин у суспільстві.

У полеміці навколо платформ розглянуто аргументи «за» і «проти». Прибічники доводять, що платформи підвищують продуктивність, зменшують витрати, оптимізують існуючі та створюють цілком нові ринки, забезпечують гнучкість та доступність для працівників, особливо корисні для менш розвинених країн. Супротивники твердять, що платформи погіршують ситуацію з технологічним безробіттям, сприяють заміні традиційних робочих місць на нестабільні форми зайнятості з неналежним рівнем охорони праці; можуть вести до зниження податкових надходжень тощо. Вплив на зайнятість та характер праці, система контролю та отримання прибутку є основними критеріями поляризації прибічників утопії чи дистопії в оцінці платформ.

Алгоритмічна революція та хмарне обчислення є основою платформової економіки, особливості якої демонструє інтернет речей (ІоЕ або ІоТ). Високий ступінь інтеграції та стандартизації, універсальність зв'язку і взаємодії, інтернет-з'єднання і обчислювальної здатності – основні риси технологій, які перетворюють платформи на глобальні транснаціональні утворення. Якщо раніше програмне забезпечення було вбудовано в речі, то тепер речі-послуги, а також фізичні об'єкти «вшиті» в програмні мережеві тканини. Надзвичайно важливим при цьому є масштаб, зростання якого веде до радикального зниження вартості обчислювальних ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологічних інструментів, до суттєвого зменшення бар'єрів у їх використанні.

Дедалі стає складнішим визначити та законодавчо закріпити відповідні ринкові правила та норми бізнесу, конкуренції, антимонопольного законодавства, а також ринку праці та інтелектуальної власності, як і багатьох інших сфер. Різнострамованість і неузгодженість інтересів веде до турбулентності в екосистемі. Від стратегії, яка буде прийнята суспільством в умовах економічного зростання цифрових платформ, залежить подальше збалансування соціальних сил і суспільних тенденцій.

У **Висновках** подано підсумки соціально-філософського дослідження феномену технології в контексті культуротворення, які розкривають концептуалізацію технології як конституенти соціальної взаємодії та інтеграції соціальних інтеракцій у суспільну цілісність. Результати висвітлюють процес осмислення багатогранності технології, а відтворення історичного становлення даного поняття свідчить про неправомірність включення в нього необхідного, але недостатнього науково-технічного, інженерно-виробничого, інструментально-конструкторського змісту. Навіть доповнене антропологічними, культурними, гуманістичними, соціально-економічними, суспільно-політичними та ін. змістовними компонентами воно лишається далеким від соціально-філософського узагальнення і розуміння. Розгляд генезису поняття «технологія» в поєднанні діахронічного, різночасового вивчення його історії, з

синхронним – в одному часі певної історичної доби, дозволив з'ясувати його історико-філософські витoki, експлікувати генетичний зв'язок з такими спорідненими поняттями, як «техне», «ремесло», «мистецтво», «знання», «наука», «природа», «техніка», «механіка» та ін., диференціація яких відбувалась в поступі історичних змін форм суспільства, соціальних відносин, інститутів, соціокультурних трансформацій тощо.

З'ясування генеративної ролі концентрації техніки в процесі реорганізації, генералізації та інтеграції соціального зв'язку в переході до індустріального суспільства дозволило розкрити технологію як зв'язок індивідів і способів їхньої взаємодії, як відповідність форм їхніх відносин засобам діяльності. Вона конституює спільно-роздільні для багатьох індивідів форми взаємодії, кооперації, комбінації, співпраці, соціального зв'язку; розширює масштаб людської діяльності, концентрує, глобалізує комунікацію і управління суспільними процесами.

На завершення модерних змін суспільного життя технології каталізують концентрування соціальної взаємодії та зв'язків спільнот в умовах переходу від індустріалізації (механізація, кооперація, комбінація, автоматизація, роботизація) до суспільного контролю, регулювання і управління у сфері соціальних взаємодій, і продовжують свій розвиток в інформаційній, цифровій та мережевій формах. Згідно з таким дослідницьким підходом, у найзагальнішому значенні технологія є конституентою соціального зв'язку і взаємодії, цілісності суспільства, всезагальним принципом послідовної побудови спільної людської діяльності у будь-яких її формах.

Історичний розгляд цифрових і мережових технологій виявив саме соціальні зв'язки і взаємодії у технологічних процесах, послідовність техногенезу від індустріального минулого до цифрового майбутнього, від часткового до гранично загального, від партикулярного рівня до суспільного, від локального до глобального, тобто сходження технологічного розвитку до суспільно-історичного масштабу і цілісності. Фасилітаційна конфігурація новітніх технологій робить їх придатними для спільного, суспільного використання, оскільки вони можуть забезпечувати соціальну взаємодію, використовуватися політехнічно – для досягнення різноманітних цілей через свою придатність виконувати не одну, а безліч функцій. Така поліфункціональність дозволяє розглядати технології як платформи, на яких може бути створено безліч різних інструментів і застосунків. Ця універсальність та інтегрованість у системи соціального зв'язку робить їх придатними для централізованої організації взаємодії, максимального суспільного розповсюдження і усупільненого використання. Але при цьому виникають ризики поширення технократичної раціональності на всі сфери людської діяльності, підміни універсальності уніфікацією, тотальної технізації комунікації.

Виявлення соціальних медіаторів взаємопроникнення науки, техніки і технології є підставою для висновку про те, що історична відмінність між технікою та наукою знімається у технології, яка постає як єдність наукового та технічного прогресу в

поєднанні з покладанням цілей і соціальними орієнтаціями, які визначають і забезпечують цей прогрес. Із цих позицій здійснено критику поглядів на технологію як сферу застосування науки, або як прикладну науку.

За даними дослідницьких та експертних звітів низки міжнародних організацій, впровадження інтелектуальних технологій радикально змінює якісні та кількісні вимоги до трудових ресурсів, трансформує бізнес і ринки, посилює трудову міграцію, поглиблює соціальну нерівність, веде до кризи зайнятості та інших ризиків сучасного технологічного переоснащення економіки. Відповідальне управління загрозами і ризиками соціальної дестабілізації та суспільної невизначеності через впровадження технологій четвертої індустріальної революції передбачає активізацію чинників людського розвитку, серед яких ключовими є широкий доступ до освіти і науки, досягнень культури.

Новітні наукомісткі, інтелектуальні технології вимагають від сучасної людини мобільності, гнучкості та пластичності, освіти упродовж життя в умовах мінливої праці та інших особистих якостей. З огляду на це політехнізм становить стратегічний принцип соціальної і культурної політики в умовах універсалізації сучасних технологій, що реалізується через їхню конвергенцію і формуванні єдиної технічної культури в контексті загальної та всебічної культури людства, корелює з політехнічним способом життєдіяльності людини і суспільства.

Під впливом технологій, які збирають і використовують Big Data, відбувається кардинальна трансформація соціуму і культури, індивідуального буття, оскільки ними пронизане життя кожного, хто використовує будь-які цифрові пристрої. Амбівалентність цього впливу розкривається як зростання взаємопов'язаності соціуму, прискорення і ущільнення соціальної взаємодії, з одного боку, а з іншого – як поляризація і дезінтеграція, тобто зосередження в руках небагатьох соціальних груп великих масивів статистичних даних про людську діяльність, які перш за все використовуються для соціального таргетингу в умовах оцифрування культури. Ілюзорна кореляція числових даних, дефіцит теоретичного мислення через аналітизм, шаблонність в оціночному міркуванні та процесі прийняття рішень тощо дозволяють маніпулювати сприйняттям та зрештою поведінкою людей. Усвідомлення способів утворення кореляційних правил, шаблонів і автоматичних припущень є прийомами запобігання маніпулюванню сприйняттям і передумовами формування відповідального і критичного ставлення до аналітики даних.

Платформова трансформація технології базується на застосуванні масиву обчислювальних алгоритмів до безлічі активностей: від виробництва до споживання та дозвілля, а переміщення цих алгоритмів до хмар, де вони стають легко доступними, надає операційну інфраструктуру, на якій і завдяки якій функціонують екосистеми та платформи на базі ринків. Цифрова технологічна платформа – загальне поняття для означення багатофункціональної цифрової структури, яка визначає технологічні умови, за якими її учасники взаємодіють один з одним. Платформи відкривають шлях до радикальних змін у

способах праці, формах спілкування, створення вартості в економіці та конкуренції за отримання прибутків, що веде до концентрації уваги на соціальній політиці. Зростання платформової економіки і відповідні трансформації соціально-економічної реальності ініціюють суспільний діалог і обговорення нової глобальної стратегії, спільне вироблення рішень та інші форми комунікації для управління суспільними процесами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Муратова І. А. Технологія: універсалізація та уніфікація соціального буття: Монографія – Київ: Міленіум, 2019. – 352 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Муратова І.А. Освіта і філософське осягнення творчості // Вісн. НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007. – № 2 (20) – Ч.2. – С. 7-11.
3. Муратова І.А. Негативне обернення діалектики в суті кризи // Вісн. НТУУ «КПІ»: Філософія. Педагогіка. Психологія. – 2008. – №3(24). –С. 50-54.
4. Муратова І.А. Становлення особистості як суб'єкту освіти // Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – 2010. – Випуск 23 (36). – С. 314-322.
5. Муратова І.А. Розвиток особистості як педагогічне завдання розвиваючої освіти // Вісн. Київського національного торговельно-економічного університету. – 2010. – № 5. – С. 67-79.
6. Муратова І.А. Методологічна роль категорії заперечення в розробці принципів філософії освіти // Вісн. НТУУ «КПІ»: Філософія. Педагогіка. Психологія. – 2010. – №2(29). – С. 46-51.
7. Муратова І.А. Філософські основи генези наукової теорії // Вісн. НТУУ «КПІ»: Філософія. Педагогіка. Психологія. – 2011. – №1 (31). – С. 11-17.
8. Муратова І.А. Переживання творчества в восприятти его произведения // Вісн. НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2011. – № 2 (32). – С.92-95.
9. Муратова І.А. Культурно-історичний аспект онтогенезу пам'яті // Філософія та політологія в контексті сучасної культури. – 2012. – Вип.4 (2). – С. 261-267.
10. Муратова І.А. Философско-образовательный аспект античного диалога // Вісн. НТУУ"КПІ": Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2013. – №1 (37). – С. 47-56.
11. Муратова І.А. Діалог як форма розвитку мислення // Вісн. НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2014. – № 2 (41). – С. 43-52.
12. Муратова І.А. Понятійний простір філософського осмислення технології // Філософія та політологія в контексті сучасної культури. – Вип. 3 (12). – 2016. – С. 151-159.
13. Муратова І.А. Управление – творчество – технология: социально-философская экспликация // Гілея. Науковий вісн. – Вип. 110 (№ 7). – 2016. – С. 203-207.

14. Муратова І.А. Технологія як предмет соціально-філософського дослідження // Актуальні проблеми філософії та соціології. – № 17. – 2017. – С. 105-109.
15. Muratova I. Philosophical explication of technology as a principle of social interaction // Практична філософія. – 2018. – 4 (70). – С.46-52.
16. Муратова І.А. Соціальна взаємодія і відносини індивідів у складі технології // Вісн. Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Філософія. – 2018. – № 1 (3). – С. 15-18.
17. Муратова І. А. Соціальна оцінка техніки в контексті соціально-філософського дослідження технології // Гілея. Науковий вісн. – 2019. – Випуск 149 (№ 10). Ч. 2. Філософські науки. – С. 100-107.

Статті, опубліковані за кордоном і в наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

18. Муратова І.А. Философское осмысление технологии в гуманизме // Scientific Journal “ScienceRise”. – № 1/1 (30) – 2017. – С. 40-44.
19. Muratova I. Scientific idea as a key element of innovation and technology // Norwegian Journal of development of the International Science. – № 6. – Vol. 2 – 2017. – P. 94-98.
20. Muratova I. Philosophical reflection on the interconnection between technological innovations and factors of human development // Evropský filozofický a historický diskurz. – Vol. 5 (1). – P. 84-90.
21. Muratova I. Generalization of technology and social interaction in production // Technology transfer: innovative solutions in Social Sciences and Humanities. Social sciences. – 2018. – 29 March. – P. 19-23.

Матеріали і тези наукових конференцій:

22. Муратова І.А. Технологічні детермінанти сучасних соціальних концепцій // Трансформаційні процеси інформаційних відносин на шляху до кіберцивілізації: Матеріали науково-теоретичних та науково-практичних обговорень (Київ, 2015 р.) / Упоряд.: В.М. Фурашев, С.Ю. Петряев. – Київ: НТУУ «КПІ»; Вид-во «Політехніка», 2015. – Вип. I. – С. 26-29.
23. Муратова І.А. Поняття «державна спроможність» в контексті технологізації управління // Держава та глобальні соціальні зміни: історична соціологія панування та спротиву в епоху модерну: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 26-27 листопада 2015 р.) / Уклад.: А.А. Мельниченко, П.В. Кутуєв, А.О. Мігалуш. – К.: Талком, 2015. – С.638-640.
24. Муратова І.А. Управління технологічним розвитком промисловості // Сучасні проблеми управління: діалектика централізації та децентралізації. Матеріали VIII міжнародної наук.-практ. конф. (10 грудня 2015 р., м. Київ) / Уклад.: А.А. Мельниченко, Б.В. Новіков та ін. – К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2015. – С.57-59.
25. Муратова І.А. Філософія в інноваційно-технологічному мейнстрімі // Філософія у

- вимірах XXI століття: Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції (26 травня 2016 р., м. Київ) / Уклад.: А.А. Мельниченко, Б.В. Новіков та ін. – К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2016. – С. 81-83.
26. Муратова І.А. Про деякі технології побудови ідеологем // Капіталізм, популізм та модерн: VIII міжнародна науково-практична конференція з соціології (м. Київ, 18-19 травня 2017 р.) / Уклад.: А.А. Мельниченко, П.В. Кутуєв, О.О. Онуфрієнко. – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 138-140.
27. Муратова І.А. Творчість і гуманізм у трактуваннях антитехнологізму // Людність творчості як творчість людяності: Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 травня 2017 р. м. Київ) / Уклад.: Новіков Б.В., Мельниченко А.А., Покулита І.К., Шевчук Ю. А. / К.: «КПІ ім. Ігоря Сікорського». – К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. – С. 134-137.
28. Муратова І.А. Технологія на військовій службі – війна у головах // Світові конфлікти у XXI столітті: філософська рефлексія соціальних, економічних, екологічних, політичних та релігійних аспектів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2018 р., м. Київ) / Уклад.: Новіков Б. В., Покулита І. К., Казаков М. А. – К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2018. – 145 с. – С. 61-63.
29. Муратова І.А. Про своєчасність політехнізму / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Філософія і художня література в хронотопі технічного вузу» (8 листопада 2018 р., м. Київ) / Уклад.: Б.В. Новіков, О.В. Гавва, С.В. Алушкін – К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс». – 144 с. – С. 82-85.
30. Муратова І.А. Роботизація — і благо, і загроза // Історія, сьогодення та перспективи розвитку інформаційних технологій в Україні та світі. Матеріали 7-ої Всеукр. наук.-практ. конф. «Глушковські читання» (21 листопада, 2018 р. м. Київ) / Уклад.: А.А. Мельниченко, В.Д. Піхорович, П.А. Богдан; Нац. техн. ун-т України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», ф-т соціології і права; Ін-т кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України; Ін-т проблем мат. машин і систем НАН України. – Київ: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2018. – С.100-103.
31. Муратова І.А. Соціальна робота в умовах технологічної поляризації спільнот // Соціальна робота і сучасність: теорія та практика вирішення проблем учасників і постраждалих у збройних конфліктах (28 березня 2019 р., м. Київ) / Уклад.: Гавва О. В., Казаков М.А., Колотило М. О., Новіков Б. В., Покулита І. К. – К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2019. – 217 с. – С. 123-126.
32. Муратова І.А. Креативність крауд-технології // Філософські засади креатосфери у контексті творчості: Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (30 травня 2019 р., м. Київ) / Уклад.: Новіков Б. В., Покулита І. К., Гавва О.В. – К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2019. – 229 с. – С. 100-104.
33. Муратова І.А. Суперечлива єдність філософської і художньої культури // Філософія та художня культура в хронотопі технічного університету: Матеріали II

Міжнародної науково-практичної конференції кафедри філософії КПІ ім. Ігоря Сікорського (12 грудня 2019 р., м. Київ) / Уклад.: Новіков Б.В., Покуліта І.К., Гавва О.В. – К.: Вид-во Ліра-К, 2019. – С.87-90.

АНОТАЦІЯ

Муратова І.А. **Феномен технології в контексті культуротворення.** –

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2020.

У дисертації здійснено соціально-філософську концептуалізацію технології як соціокультурного феномену, що виходить далеко за межі технічної теорії і науки, інженерної діяльності загалом, за рамки техніки і техносфери. Як конститuenta соціальної взаємодії та інтеграції соціальних інтеракцій технологія задає певні способи об'єднання, спільності, інтегрування індивідів, тобто забезпечує спільно-роздільні для багатьох індивідів форми взаємодії, кооперації, комбінації, співпраці, соціального зв'язку. Вона постає історично як єдність індивідів і способів їхньої взаємодії, як відповідність форм їхніх відносин засобам діяльності. Такий підхід дозволяє визначити технологію як соціальний, а не лише виробничий принцип, який проявляється у збільшенні масштабів людської діяльності та її глобалізації, в концентрації комунікації та розширенні регулювання і управління до суспільного рівня. Технологія розширює процеси, що трансформують соціальність, генерує потребу в постійному поліпшенні соціального управління.

З цих позицій відтворено становлення технології у розвитку суспільства і культури, обґрунтовано соціально-філософський статус поняття «технологія».

Ключові слова: історична наступність, культура, людський розвиток, наука, платформова економіка, політехнізм, соціальні взаємодії, соціальні зв'язки, суспільство, техне, техніка, технологія, цифрова технологічна платформа.

АННОТАЦИЯ

Муратова И.А. **Феномен технологии в контексте культуротворчества.** –

Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Институт философии имени Г. С. Сковороды НАН Украины. – Киев, 2020.

В диссертации осуществлена социально-философская концептуализация технологии как социокультурного феномена, выходящего далеко за пределы технической теории и науки, инженерной деятельности в целом, за рамки техники и техносферы. Как конститuenta социального взаимодействия и интеграции социальных

интеракций технология задает определенные способы объединения, общности, интеграции индивидов, обеспечивает совместно-раздельные для многих индивидов формы взаимодействия, кооперации, комбинации, сотрудничества, социальной связи. Она выступает исторически как единство индивидов и способов их взаимодействия, как соответствие форм их отношений средствам деятельности. Такой подход позволяет определить технологию как социальный, а не только производственный принцип, который проявляется в увеличении масштабов человеческой деятельности и ее глобализации, в концентрации коммуникации и расширении регулирования и управления до общественного уровня. Технология расширяет процессы, трансформирующие социальность, генерирует потребность в постоянном улучшении социального управления.

С этих позиций воспроизведено становление технологии в развитии общества и культуры, обоснован социально-философский статус понятия «технология».

Ключевые слова: историческая преемственность, культура, наука, общество, платформенная экономика, политехнизм, развитие общества, социальные взаимодействия, социальные связи, техне, техника, технология, цифровая технологическая платформа.

ABSTRACT

Muratova I.A. Phenomenon of technology in the context of cultural genesis. – Qualification scientific work as manuscript.

Thesis for a Doctor Degree in Philosophy: Speciality 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – National technical university of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute» The Ministry of Education and Science of Ukraine, Institute of philosophy named after H. S. Skovoroda National Academy of Sciences of Ukraine, 2020.

Author's conceptualization of technology as a mode of social being and culture development, organization and integration of social connections, interactions and processes is a result of systematic philosophical research of technology as phenomenon and concept spanning beyond technical theory and science, engineering, beyond technique as peculiar reality – technosphere, technology as reproduction of technical genesis. Research is based on the ideas of social philosophy, philosophy of history and culture, phenomenology, philosophy of science and technique, hermeneutics, which allowed to investigate semantic diachrony and synchrony in becoming of technology's notion from meaningful polysemantics of «techne» term to splitting up its meanings and to modern synthesis; to perform historical reconstruction of integration and generalization of sociality in a process of concentration of technique and becoming of technology in a development of society and culture, to argue for philosophical status of “technology” concept.

The logic of this study explicates the process of consequent means of activity transformation into technique and technology through the stages of craftsmanship, manufacture, machine production and its universalization, connection of this genesis with

perfection of knowledge and development of sciences, transition from industrialization (mechanization, cooperation, combination, automatization, robotization) to social control, regulation and management in the field of social interactions. Generalization of technology occurs in a process of machine production development and its concentration at the level of social life in a general, whole social system in its integrity. That is why this process generates a development of social forms of interaction, pushes progress of cognition to scientific level to form scientific theories and methods, which reveal the unity of nature and society. This approach allows to interpret technology as universal, hence social process of interaction immanent to all fields of modern social life activities and leads to conclusion that technology shows its sociality in information, digital and network forms, as each technological innovation of this kind catalyzes social dynamics.

According to this approach in research, technology in its most general meaning is the constituent of social connection and interaction, of the integrity of society; a universal scientific principle of connection and consistent construction of common human activities in any forms; conscious mode of organizing the corresponding social connection and interaction according to goal-setting based on the means that are adequate to goals. Historical outlook of digital and network technologies reveals specifically social connections and interactions in technological processes.

Thesis' statements on the concentration of social interactions in modern technologies is a result of clarifying the technogenesis sequence from industrial past to digital future, from partial to borderline general, from particular to universal, in other words, through uplifting the history of technological development to social scale and integrity. Origination and spreading of a singular form or homogenous system anticipates technological integration, standardization, unification, centralization. Facilitative configuration of new technologies transforms them into the processes of common social application, because they can provide social interaction being applied polytechnically for reaching different goals through their ability to perform numerous of functions. This polyfunctionality allows studying technologies as platforms which can provide the possibility to create numerous different instruments and applications. This universality and integration into systems of social connections make them suitable to centralized organizing the interactions, maximal social distribution and collectivized exploitation. It is because of that social processes are integrated into global unity, social connections are concentrated and become to be universal ones.

Under the influence of technologies, which gather and use Big Data, drastic transformation of society and culture, individual being is happening, as the life of everyone who uses digital devices is soaked with them. Ambiguity of this influence is unfold as an increase of social interconnectivity, acceleration and condensation of social interactions from the one hand, and as polarization and disintegration. These technologies makes it possible to manipulate with perception and at least with human behavior.

Conception of increasing of platform economics and corresponding transformation of social and economic reality is formulated in this work as the result of philosophical

understanding the applied technologies in general, and Big Data in particular, with emphasis on social processes. Digital technological platform is defined as general notion to signify multifunctional digital structure that determines technological conditions by which members interact with each other. Development of platform economy initiates social dialogue and discussing the new strategy of civilizational development.

Keywords: culture, digital technology platform, historical continuity, human development, platform economy, polytechnism, science, social connections, social interactions, society, techne, technique, technology.

Наклад 150. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 1,82. Формат 60X84/16
Підписано до друку 03.09.2020. Друк – різнографія. Замовлення 64.

Надруковано:
Видавництво «МІЛЕНІУМ» (Київ)
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

Видавництво «МІЛЕНІУМ»

м. Київ, вул. Кирилівська, 60
Тел.: +38 (067) 849–34–60
+38 (044) 222–50–84
E-mail: milenium_ofis @ukr.net